

Behandling av stereotyp atferd

Avdeling for nevrohabilitering, Enhet for miljøbasert behandling

Chair: Petur Ingi Petursson

Kasuistikk 1 ved Arnt Gisnås

Kasuistikk 2 ved Kjetil Asprusten

Behandling av stereotyp atferd

Med:

- Responsforstyrrelse med omdirigering (RIRD)
 - Verbal operant trening (VOT)
- en kasuistikk

Arnt Gisnås

Bakgrunn

Informert samtykke innhentet fra verge og nærmeste pårørende

Kvinne i 40- årene

- F71.1 + F84.0
- Stereotypi og kraftig utagering mot andre
- Tidligere bistand - bolig og dagsenter
 - vedtak etter khol kapittel 4A, senere hol kapittel 9
 - grunntiltak
 - dagsplaner, ulike varianter over tid
 - etter hvert roterende dagsplan m/eksponering for variasjon
 - jobbe tett-praksis (eksponering og responsprevensjon)
 - mål: begrense tid med tvangshandlinger, rekke daglige gjøremål

Bakgrunn forts.

2019: Bydelen sier opp boligplassen (etter 20 år)

- turnover/vanskelig å rekruttere nytt boligpersonell
 - «mange står mye fast, får henne ikke videre»
 - «aggressiv og farlig»
 - «ingen vil egentlig jobbe med henne»
- flyttes etter hvert til bolig i «hjemmebydel»
 - som også etter hvert etablerer nytt dagsentertilbud

Ny observasjon og kartlegging

Settinger med svært mye stereotyp atferd

- under på- og avkleddning
- når hun spiser frokost, lunsj og middag
- når hun jobber med oppgaver på dagsenteret

Observasjon, operasjonalisering og måling i naturlige settinger

- **Målatferd:** Viser én eller flere forekomster av atferd som er uforenlig med en aktivitet, er vedvarende, repetitiv, uadekvat eller ufunksjonell i forhold til situasjonen.

For eksempel: Uadekvate hånd- eller armbevegelser/stillinger, stopper opp, har et stivt blikk rettet mot en irrelevant gjenstand eller stimuli, overdrevet tygging/utsatt svelging, stopper opp med aktivitet og har fiksert blikk, stirrer eller tar på en gjenstand på en ikke funksjonell måte, tar på hodet, rygging, tramping, tar seg oppe på hodet, gulper opp mat.

- *Partial intervall* registrering
- 10 sekunders delintervall
- Video-opptak
 - Informert samtykke fra verge

Delintervall registrering							
Bruker: Anonymt	Observator:			Dato:		Kl.:	
Betingelse:					*Forekomst: Marker med en «I» **Ikke forekomst: skraver «0»		
Sec:	0-10	11-20	21-30	31-40	41-50	51-60	Kommentar
1 min							
2 min							
3 min							
4 min							
5 min							
6 min							
7 min							
8 min							
9 min							
10 min							
Total varighet av aktivitet i minutter: _____							
Annen informasjon:							

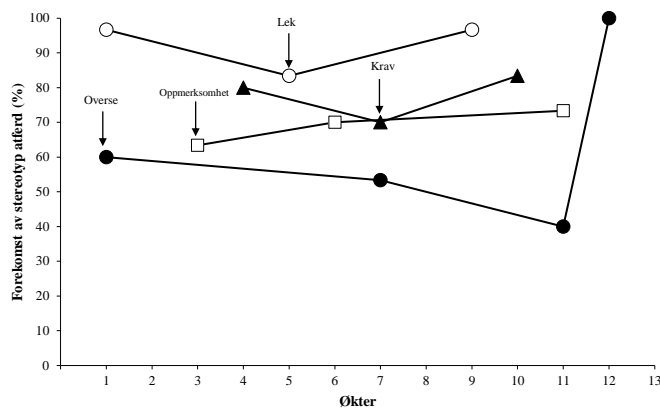
Hypotese

- Mistanke om automatisk forsterket atferd
- Funksjonell analyse, individuelt tilpasset

Gjennomføring av funksjonell analyse

- **Alene betingelse/ingen interaksjon:** Hun sitter som vanlig ved et bord. Plasser deg 2 meter unna henne og ha din kropp og blikk vendt fullstendig vekk fra henne. Ikke lag noen lyder. La dette oppsettet fortsette inntil 5 min er gått, eller inntil hun står opp fra stolen. Testes i en egen fase tre ganger eller inntil stabil respondering.
- **Oppmerksomhet:** Hun sitter som vanlig ved et bord. Vær plassert mot henne, men ha din kropp og blikk vendt fullstendig vekk fra hennes. Når hun viser målatferd, gi henne kontingent oppmerksomhet, i form av blikkontakt og kommentarer (ikke avbrytende kommentarer, men vis noe «interesse» (svare på hennes henvendelser, snakke om det hun gjør nå og det hun skal etterpå), i 5 sek og snu deg vekk igjen. Gjenta inntil 5 min er gått, eller inntil hun står opp fra stolen.
- **Kravbetingelse:** Hun sitter som vanlig ved et bord. Terapeut introduser typiske oppgaver som er krevende for henne. Man forsøker å sette i gang en oppgave med instruks. Om instruks ikke følges innen 5 sekunder blir dette etterfulgt av at man gjentar instruks og viser hva skal gjøres samt peker mot oppgaven. Etter ytterligere 5 sekunder uten respondering brukes videreledning eller føring med minst mulig fysisk kontakt for å komme i gang med oppgaven. Ros skal gis ved hver gjennomføring. Ved forekomst av målatferd snur terapeut seg vekk fra henne og fjerner alle krav i 30 sekunder, eller inntil målatferd ikke forekommer lenger (dvs. 30 sekunder gjentas ved hver forekomst av målatferd). Prosedyren gjentas inntil 5 minutter er gått.
- **Lek/kontroll:** Hun sitter som vanlig ved et bord. Hun har kontinuerlig tilgang til foretrukne leker, kan bevege seg fritt inne i rommet, terapeut sitter i samme avstand som før, gir oppmerksomhet omtrent hvert 30. sekund, ved fravær av målatferd. Terapeut holder seg omtrent 1 m unna henne. Ingen krav stilles til henne. All utfordrende atferd blir oversett, med mindre det oppstår fare for vesentlig skade.
- **Sikkerhet og avbrytelseskriterier for alle betingelser**
 - Tjenesteytere oppholder seg ute av syne men i kort avstand fra rommet. Ved forekomst av aggressiv atferd rettet mot egen person eller andre, eller annen farlig atferd, avbrytes økten umiddelbart, klinikere trekker seg ut av rommet og tjenesteytere tar over samhandling. Ved fysiske angrep mot tjenesteytere brukes egne skadeavvergingsprosedyrer slik som allerede er i bruk på tjenestestedet.

Funksjonell analyse - høy forekomst uavhengig av betingelse

Empirisk støtte

- Arntzen, E., Tønnessen, I. R. & Brouwer, G. (2006). Reducing aberrant verbal behavior by building a repertoire of rational verbal behavior. *Behavioral Interventions*, 21(3), 177-193. 10.1002/bin.220
- Colón, C. L., Ahearn, W. H., Clark, K. M., & Masalsky, J. (2012). The effects of verbal operant training and response interruption and redirection on appropriate and inappropriate vocalizations. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 45(1), 107-120. <https://doi.org/10.1901/jaba.2012.45-107>
- Vandbakk, M., Arntzen, E., Gisnaas, A., Antonsen, V. & Gundhus, T. (2012). Effect of training different classes of verbal behavior to decrease aberrant verbal behavior. *The Analysis of Verbal Behavior*, 28(1), 137. 10.1007/BF03393115
- Spencer, V. G., & Alkhanji, R. (2018). Response interruption and redirection (RIRD) as a behavioral intervention for vocal stereotypy: A systematic review. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 53(1), 33-43. 10.1901/jaba.2011.44-169

Tiltaksplan: Responseavbrytelse med omdirigering (RIRD)

Målatferd: Tvangspreget eller ritualpreget atferd: Viser én eller flere forekomster av atferd som er uforenelig med en aktivitet, er vedvarende, repetitiv, uadekvat eller ufunksjonell i forhold til situasjonen. For eksempel: Uadekvate hånd- eller armbevegelser/stillinger, stopper opp, har et stivt blikk rettet mot en irrelevant gjenstand eller stimuli, overdrevet tygging/utsatt svelging, stopper opp med aktivitet og har fiksert blikk, stirrer eller tar på en gjenstand på en ikke funksjonell måte, tar på hodet, rygging, tramping, tar seg opp på hodet, gulper opp mat.

Målsetting: minimum 50% reduksjon i tvangspreget eller ritualpreget atferd i minimum 4 ulike situasjoner. Tiltakseffekter skal være opprettholdt blant 4 ulike tjenesteytere (enere). At tid brukt til matsituasjoner blir redusert med 75%.

Måling: Delintervall registrering (% av intervaller med forekomst) eller evt. varighet (% av tid med forekomst.)

RIRD, generell tilnærming

Formålet med RIRD er å redusere stereotyp atferd. Dette skal gjøres på en grei og human måte, slik at man oppnår en grei balanse mellom hennes frihet til å drive med stereotypi og tjenesteyternes plikt til å trene og habitilere, samt å legge til rette for betingelser som reduserer stereotypi. Husk å være fleksibel og tilpasse hjelp og avbrytelse etter I sin dagsform. Hverken du eller I skal oppleve at du står i en kamp i en hver situasjon. Husk at RIRD er et program som skal ha en effekt over tid, dette vil ikke innebære at en hver situasjon skal være tvangsfri. Ha til en hver tid en trygg men positiv tone i samhandling med henne. Hvis hun virker emosjonell eller smertepåvirket så må grad av bistand skjønnsmessig graderes.

Forberedelse: Ha 10 kort med allerede mestrede oppgaver i lomma, for evt. å benytte ved privat stereotyp atferd.

Responsavbrytelse

Motorisk atferd: Legg en hånd på skulderen hennes først i 1-3 sek. Om ikke dette er tilstrekkelig, avbryt I i å gjennomføre en bevegelse og før henne tilbake til tidligere handling, alternativt led henne til neste steg i en handlingskjede.

Bruk alltid minst mulig fysisk kontakt, som kan effektivt hindre en stereotyp atferd. Begynn responsavbrytelse innen 3 sekunder og helst umiddelbart. Hold på med responsavbrytelse, men sensitivt og ikke lenger enn 3 sekunder om gangen. Om dette ikke avbryter responsen – gjør et nytt forsøk umiddelbart. Slutt etter 3 forsøk på en hendelse.

Fiksering, handlingssammelse (som varer i over 5 sek): Avbryt dette ved å plassere deg foran henne, mens du tar henne på skulderen eller eventuelt hold hånden mellom blikket hennes og det hun ser på. Om nødvendig, bruk en vokal instruks med et hyggelig og tydelige stemmelie (f.eks. «hallo hva skjer!») for å avbryte fikseringen ytterligere.

Atferd som ikke er mulig å avbryte med fysisk kontakt (f.eks. gulping med mat, vokal stereotypi: Få hennes oppmerksomhet ved å si navnet hennes og ta henne lett på skulderen og se henne i øynene. Hun skal svare på enkle, allerede mestrede opplæringsmål, med tre alternativer. «F.eks. pek på den som kan fly!». Om hun ikke svarer innen 2 s så presenter nye alternativer.

Situasjoner for RIRD

Ved tilstrekkelig effekt, implementeres tiltak til mer relevante situasjoner: 1) opplæring 2) Under påkledning av yttertøy, 3) avledning av yttertøy, 4) frokost 5) lunsj på dagsenter.

Situasjon 1: Opplæring

Avgrensede forsøk (*discrete-trial*) treningsformat (Se f.eks. Leaf & McEachin, 1999). Oppgavene er: 1) Matching (sett med 8 bilder, 2D-2D, med tre og/eller fire alternativer) og 2) Egenskaper, funksjoner og klasser (pek på riktig eller legge på riktig sted).

Opplæringsprosedyre (VOT):

Tilrettelegg for minst mulig med distraksjoner i rommet og løst materiell skal ligge på bordet. Ingen objekter utenom opplæringsmateriell skal ligge på bordet.

3-4 bilder presenteres på bordet om gangen. Det gis en kort og tydelig instruks. F.eks.: «pek på...» eller «finn samme!». Hennes oppgave er å matche riktig eller peke på riktig valg. Gi en positiv tilbakemelding ved riktig respons som er selvstendig (dvs. uten prompt). Gi henne 3-5 sekunder til å respondere. Ved feil eller ringen responsering (innen 5 sek) benyttes minst-til-mest prompting på tre nivåer (trappes opp ved ytterligere feilrespons): 1) Peke på riktig valg, 2) vise hvordan man gjør riktig valg, 3) føre mot riktig valg. Man bytter ut oppgaver/stimuli ved mestring på omtrent 90% i løpet av 1-3 økter.

En økt er på 5-6 minutter (bruk egen stoppeklokke). Det gjennomføres mange avgrensede forsøk, dvs. repetisjoner. Man presenterer som regel nye bilder i neste forsøk. Kun ved manglende mestring beholder man det samme utvalget på bordet.

Matching (sett med 8 bilder, 2D-2D, med tre og/eller fire alternativer), egenskaper, funksjoner og klasser (pek på riktig eller legge på riktig sted).

Ved mestring, variere instruks. F.eks. gi meg, legg opp på, hvor er osv.

Ved tilstrekkelig effekt, implementeres tiltak til mer relevante situasjoner: 1. Under påkledning av yttertøy, 2. avledning av yttertøy, 3. frokost 4. lunsj på dagsenter.

Situasjoner uten tiltak: Pause, på do, andre måltider, konsumering av forsterkere.

Fra tiltaksplan - Målsettinger

Redusere omfanget av stereotyp atferd med minst 50% i minst 2 situasjoner:

- under oppgaver på dagsenter eller hjemme (krav)
- under måltider (alene/oversett)

Gjøre henne mer tolerant for forstyrrelse av egne stereotypier i andre settinger.

Fra tiltaksplan - gjennomføring av RIRD

- **Motorisk atferd:** Legg en hånd på skulderen hennes i 1-3 sek. Om ikke dette er tilstrekkelig, avbryt henne i å gjennomføre en bevegelse og før henne tilbake til tidligere handling, alternativt led henne til neste steg i en handlingskjede.
- Bruk alltid minst mulig fysisk kontakt, som kan effektivt hindre en stereotyp atferd. Begynn responsavbrytelse innen 3 sekunder og helst umiddelbart. Hold på med responsavbrytelse, men sensitivt og ikke lenger enn 3 sekunder om gangen. Om dette ikke avbryter responsen – gjør et nytt forsøk umiddelbart. Slutt etter 3 forsøk på en hendelse.
- Bruk alltid minst mulig fysisk kontakt, som kan effektivt hindre en stereotyp atferd.

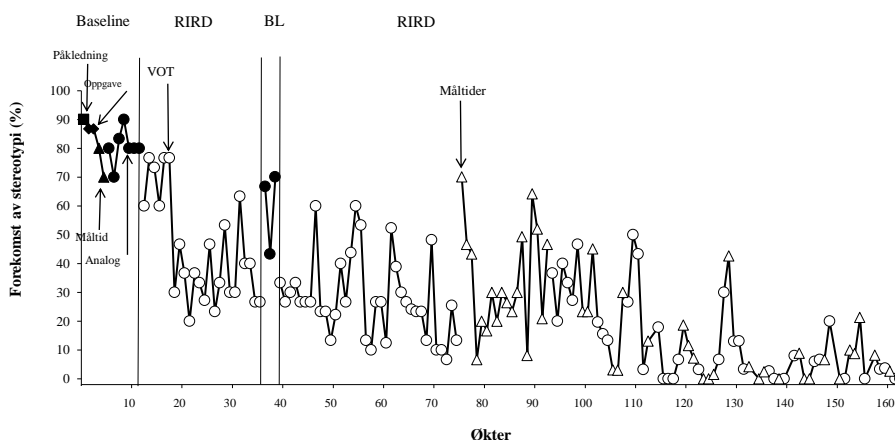
Fra tiltaksplan - gjennomføring av VOT - Matching, FFC, tacts, identifisering

- 3-4 bilder presenteres på bordet om gangen
- det gis en kort og tydelig instruks, f.eks.: «pek på...» eller «finn samme»
 - hennes oppgave er å matche riktig eller peke på riktig valg
- gi en positiv tilbakemelding ved riktig respons (uten prompt)
- gi henne 3-5 sekunder til å respondere
- ved feil eller ingen respondering (innen 5 sek.) benyttes minst-til-mest prompting på tre nivåer (trappes opp ved ytterligere feilresponser):
 - 1) peke på riktig valg, 2) vise hvordan man gjør riktig valg, 3) føre mot riktig valg
- man bytter ut oppgaver/stimuli ved mestring på omtrent 90% i løpet av 1-3 økter.

Resultater

- antall gjennomførte økter med VOT+RIRD: 467
- antall gjennomførte økter med RIRD under måltider: 123
- gradvis reduksjon i stereotypi, med lavest forekomst under de 25 siste øktene
- gradvis mestring av flere opplæringsmål i perioden, med totalt 11093 mestrede responser
- ingen økter måtte avlyses eller avbrytes på grunn av aggressiv atferd

Forekomst av stereotyp atferd - under baseline og to behandlingsfaser

Veien videre og mulig generalisering

- Fortsatt trening
 - opplæring av nytt personell
 - veiledning ut fra sjekklister
 - utvide trening til nye settinger?
- Status i andre settinger
 - generell endring i personalatferd
 - presisjon, timing og flyt
 - tidlig hjelp uten tvangsbruk